

бистий помічник капітана); 2) назви особи, утворені в результаті метафоризації флористичних назв (наприклад, *cedar* – “кедр” > “дурак”; 3) назви особи, утворені в результаті метафоризації осіб (наприклад, *captain* – “капітан” > “лідер групи п’яниць”; 4) назви особи, утворені в результаті метафоризації об’єктів, предметів (наприклад, *iceberg* – “айсберг” > “людина, яка купається в дуже холодній воді”; *brush* – “щітка” > збірний іменник “дівчини, молоді жінки”; *clean-skin* > “особа з незаплямованою репутацією” [7]. Найбільш характерними типами метафоричного переносу при утворенні назв осіб є: перенос, оснований на подібності якостей (*log* – a foolish person); перенос на основі зовнішньої схожості (*lair* – a youth or man who dresses flashily or shows off [7].

Лексичні процеси, пов’язані з перетворенням англійської мови в національно негомogenous, не є дуже складними, хоча кількість слів, які поповнили англійський лексикон, є досить великою. Перш за все слід відзначити процеси формування особливого лексичного шару, специфічного для регіонального узусу, який називається дивергентним лексичним фондом відповідного варіанта. Національно-специфічний лексичний фонд утворюється шляхом словотворення за характерними для англійської мови моделями. Одним з найбільш продуктивних способів утворення локальних неологізмів є словоскладання. Таким шляхом утворюються як композити, так і словосполучення, які передають спільне поняття і мають семантичну цілісність, але пишуться окремо, наприклад, похідні від загальноанглійських лексем: *ankle-biter* (Austral.) – a child; *Down-Easter* (Can.) – a native of Eastern Canada; *stubble-jumper* (Can.) – a prairie farmer; *two-pot screamer* (Austral.) – someone who becomes easily drunk; *knockdown* (Amer.) – a person of some stunning or overwhelming quality; *Anglo-American* (Amer.) – an American of English origin; *dingbat* (Austral. And NZ) – a stupid person; *shirtlifer* (Austral.) – a male homosexual. Ще одним продуктивним способом словотворення є афіксація (наприклад, *fizzer* (Austral.) – a police informer; *walloper* (Austral.) – a policeman; *wowser* (Austral.) – an obnoxious or disruptive person; *wowseress*, *wowserette* – a female ~; *weekender* (Amer.) – someone who indulges in occasional drug-taking, esp. at weekends; *no-hoper* (Austral.) – a useless or incompetent person; *boatie* – a boating enthusiast; *homey* (NZ) – a British immigrant, esp. one newly arrived; *weakie* (Asustral.) – someone weak in constitution or ability; *bikie* (Austral.) – a member of a gang of motor-cyclists with a reputation for violent or rowdy behaviour; *sharpie* (Austral.) – a young person with extreme or provocative style of hair, dress, etc.; *stubble-jumper* (Can.) – a prairie farmer [7]. Незначна кількість іменників – назв осіб утворюється шляхом конверсії, наприклад, *wake-up* (Austral. and NZ) – an alert and resourceful person; *take-down* (Austral.) – a deceiver or thief; *blue* (Austral. And NZ) – a red-haired person; *top-off* (Austral.) – an informer [7].

Незважаючи на важливість взаємодії британського й американського варіантів, збагачення англійської мови як системи систем різних її національних різновидів здійснюється і за рахунок надходжень з інших варіантів. Значне поширення англійської мови створило передумови для територіальної, соціальної і функціональної варіативності системи мови.

Джерела та література

1. Быховец Н.Н. Лексические особенности английского языка Канады. – К.: Наукова думка, 1988.
2. Зацний Ю.А., Пахомова Т.О. Збагачення словникового складу сучасної англійської мови. – Запоріжжя, 2001.
3. Новикова Е.И. Семантические и словообразовательные особенности нестандартной лексики австралийского варианта английского языка (на материале сленгизмов – имен лица): Автореф. дис. ... канд-та филол. наук: 10.02.04. – К., 1988.
4. Русецька Л.О. Англійська мова Австралії: витоки, розвиток, сучасний стан. – К., 1993.
5. Скибина В.И. Национально негомogenous язык и лексикографическая практика. – Запорожье: Видавец, 1996
6. Bauer L. Watching English change: An introduction to the study of linguistic change in standard English in the twentieth century. – London & New York: 1994.
7. ODMS – Ayto J. The Oxford Dictionary of Modern Slang. – New York, 1996.
8. LDAE – Longman Dictionary of American English, 1997.
9. LRNW – Ayto J. The Longman Register of New Words. – Harlow, Essex, 1989.
10. LDCE – Longman Dictionary of Contemporary English, 2001.

Бірюков А.

РОЗРОБКА МЕТОДІВ ОЦІНКИ ЯКОСТІ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ОСНОВІ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ З ОЦІНКИ ЯКОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТРАДИЦІЙНОГО

1) *Постановка проблеми та її зв’язок з науковими та практичними завданнями.* Кількість інформаційних потоків, великий обсяг наукової документації та необхідність її швидкого опрацювання зростає дедалі все сильніше. Переклад сьогодні відіграє ключову роль в обміні науковими дослідженнями та поширенні інформації. Відсутність чітких критеріїв оцінки якості перекладу призводить до зростання неякісних перекладів, виконаних різними “заробітчанами” та до створення негативного іміджу професії перекладача.

Розробка єдиних критеріїв оцінки якості та створення певної норми на зразок DIN чи ISO, має важливе наукове та практичне значення як для замовників перекладів, так і для їх виконавців. При цьому створюється об’єктивна двостороння база, яка спонукає до довіри у якість перекладу та усуває додаткові суперечності.

2) *Формулювання цілей статті.* У нашій статті ми спробуємо дослідити, чи можуть використовуватися надбання теорії перекладу для розробки критеріїв оцінки якості перекладу машинного (МП) та як вони співвідносяться один до одного.

3) *Аналіз останніх досліджень і публікацій.* Питанню оцінки якості перекладу присвячено багато студій як у вітчизняному (насамперед у працях таких визначних теоретиків перекладу як В.Коптілов, М.Новикова, Р.Зорівчак, В.Радчук та інш.), так і в зарубіжному перекладознавстві (В.Кашкін, Ю.Найда, В.Вілс). Однак незважаючи на велику кількість досліджень, єдиних критеріїв створено так і не було. Все це мало відношення здебільшого до перекладів художньої літератури, виконаних людиною перекладачем, тобто перекладів традиційних. У двадцятому столітті, яке часто називають “століттям перекладу”, на допомогу людині-перекладачеві прийшла машина, зокрема системи машинного перекладу (СМП), до яких висуваються свої, специфічні критерії оцінки їх якості, та які поряд з допомогою претендують на конкуренцію.

4) *Виділення невирішених частин загальної проблеми.* Робіт, присвячених власне оцінці якості машинного перекладу дуже мало. Основним завданням, яке не вирішене на цей час (як, власне, і для перекладу традиційного), є створення єдиних критеріїв оцінки якості, які б реально допомагали користувачам обирати такий продукт, який якнайбільше задовольняв би їх вимогам.

Питанню оцінки якості перекладу надається великого значення у сучасній теорії перекладу, своїм корінням воно сягає сивої давнини. Висловлювання, що стосуються вимог до перекладу та оцінки його якості ми знаходимо ще у античних мислителів, видатних письменників та філософів, які звертались до проблем перекладацької діяльності. Переклад є практичною діяльністю людини, тому наукове дослідження цієї діяльності не може не включати у себе оцінку її результатів.

Оцінка якості перекладу передбачає, по-перше, вирішення питання про те, який переклад треба вважати “правильним” або “добрим”. Хоча це питання має велику теоретичну та практичну цінність, задовільної відповіді на нього ще нема. Існує багато робіт з порівняльного аналізу оригіналу та перекладу, але загальні теоретичні основи критики перекладу, оцінки його якості майже не вивчені. У результаті цього виникає парадоксальна ситуація, коли поряд із зростанням кількості перекладних творів у літературному процесі маємо констатувати зменшення їх введення до літературної культури та зменшення їх культурної цінності [11, с. 22].

Машинний продукт систем автоматичного перекладу не розглядається у контексті створення перекладів творів художньої літератури, тому розглядати якість перекладу ми будемо лише в галузі науково- та індустріально-технічних текстів. Потребу в оцінюванні якості кінцевого продукту викликає наявність попиту на СМП, стрімке зростання кількості документів, які мають бути перекладені, швидкість і менша вартість автоматичного перекладу в порівнянні з традиційним.

У цій статті ми спробуємо проаналізувати теоретичні та практичні методи оцінки якості перекладу, а також виявити спільні та окремі риси у підходах до цієї проблеми з огляду на традиційний і машинний переклад.

Переклад є складним багатограним процесом, який пройшов довгий шлях історичної еволюції і має свої лінгвістичні, літературні, психологічні, соціальні, культурні і навіть комерційні аспекти. Першими теоретиками перекладу були власне самі перекладачі. Свої теоретичні припущення вони ґрунтували на власному досвіді та на досвіді своїх колег. Результатом опрацювання та узагальнення цього досвіду ставали прескриптивні положення про те, “що потрібно” перекладати та яким “має бути переклад” і виконання яких забезпечувало б високу якість перекладу та давало підстави для його оцінки та критики [6, с. 8].

Але при формулюванні нормативних вимог використовувалась досить невизначена термінологія, багато принципів перекладу не піддавались доказовій перевірці, відрізнялись суб’єктивністю та заперечували один одне, що сприяло появі стверджень про неможливість перекладу, про “неперекладність”.

Думка про недостатність нормативних положень не заперечувала їх необхідності, а лише підкреслювала те, що вони мають носити не апіорний характер, а бути результатом теоретичного опису перекладацького процесу та відображати реальний стан речей, факти перекладацької діяльності, що спостерігаються. Отже можемо спостерігати подвійну дескриптивно-прескриптивну природу перекладознавства, у якій домінує дескриптивний аспект, а прескриптивний відіграє підпорядковану, але у той же час досить суттєву функцію.

Сучасні концепції перекладу, однак, зовсім не позбавлені елементів нормативності. Це ствердження, насамперед, відноситься до проблеми оцінки якості перекладу - одного з центральних питань нормативності взагалі. Важливе місце оцінювання у теорії перекладу визначається як теоретичними, так і практичними факторами. У практичному плані це безпосередньо пов’язано з перекладацькою працею як такою. Перекладаючи, фахівець завжди виконує певну соціальну функцію і результати його роботи так чи інакше отримують якусь оцінку у формі винагороди чи у словесній формі. Переклади оцінювали протягом всієї історії їх існування, бо необхідно було задовольнити практичну потребу, незважаючи на те, що чітких критеріїв таких оцінок не існувало. Тому й досі переклади оцінюються літературними критиками, редакторами та іншими фахівцями більшою чи меншою мірою інтуїтивно. Але ідеальних критиків не існує. Критик завжди оцінює виходячи зі свого власного досвіду та своєї власної уяви про норму еквівалентності перекладу. Оптимальні умови для критики перекладу існують лише тоді, коли у критика є можливість для зворотного зв’язку з перекладачем, а перекладач у свою чергу тісно пов’язаний із автором оригіналу. У багатьох випадках, звичайно, такий зв’язок неможливий, тому створення об’єктивних критеріїв оцінки якості є дуже важливим завданням як для теорії, так і для практики перекладу.

Складність визначення єдиних методів оцінки якості перекладу полягає у першу чергу в тому, що при оцінці, як і при будь-якій іншій складній людській діяльності, до єдиної шкали маємо вводити досить різні

фактори: повнота, точність, адекватність перекладеного тексту; мету перекладу, тип тексту; форму та умови здійснення перекладу (усний, письмовий, синхронний); напрямок перекладу (за умови асиметричного білінгвізму); об'єм тексту, його складність.

Будь-яка якісна оцінка перекладу ґрунтується на оцінці стосовно якоїсь норми. Тобто повинні існувати певні норми, дотримання яких і робить переклад “правильним”. У багатьох країнах світу існують різні стандарти та норми, дотримання яких має гарантувати певну якість перекладу. В нашій державі використовується Стандарт асоціації перекладачів України, який містить вимоги щодо показників якості перекладацьких послуг. Зокрема показником якості перекладу, згідно цієї норми, буде його відповідність вихідному тексту за змістом, смыслом, стилістикою та оформленням. Переклад не повинен мати граматичних помилок, має бути повним та адекватним, термінологія та скорочення повинні відповідати галузевій належності вихідного тексту [9, с.3]. Питання про те, що є перекладом повним та адекватним не розглядаються. Дуже часто подібні вимоги мають на жаль лише формальний характер. При цьому стає можливим виконання посередніх перекладів, які тим не менш відповідають вимогам певної норми, якщо ці переклади задокументовані письмово та специфіковані у довіднику підприємства згідно з цією нормою. Так, наприклад, сталося у Німеччині зі стандартом ISO 9000, стосовно положень якого у перекладацькій галузі склалися враження, що вони є всім чим завгодно, окрім гаранта якості [13]. Незадовільний стан норми привів до появи нової, а саме DIN 2345, яка розробила поняття безпосередньо для перекладацької галузі з урахуванням попередніх недоліків. Оцінки якості перекладів за шкалою “відмінно”, “добре”, “задовільно”, “незадовільно” не зафіксовані в нормі як незаперечні, в ній лише дається визначення певних критеріїв якості, серед яких повнота, єдність термінології, граматики, стиль та очікування, що покладає замовник на текст перекладу. Норма приділяє також увагу аспекту оцінки з боку третьої сторони з відповідною кваліфікацією, яка може бути притягнена для оцінки якості перекладу (експертні оцінки).

У Сполучених Штатах Америки діє аналогічна норма – SAE 2450, у якій представлена система категоризації помилок (термінологія, граматики, правопис) з визначенням ваги окремої помилки. Кількість важливих помилок поділяється на обсяг тексту, результат і являє собою оцінку перекладу [12].

Отже наглядно бачимо, що в багатьох країнах існують та розроблюються норми для оцінки якості перекладу, але в той же час очевидно, що придатні вони лише для певної галузі. “Норма перекладу” не може бути задана на підставі якогось одного критерію, що ускладнює завдання створення єдиних критеріїв оцінки якості.

Перекладаючи, фахівець одночасно орієнтується на зміст та жанрово-стилістичні особливості оригіналу, на норму та узус мови перекладу та на прагматичні вимоги певного перекладацького акту. Тому необхідно розрізнити не менш ніж чотири аспекти перекладацької норми: 1) норма еквівалентності перекладу; 2) жанрова-стилістична норма перекладу; 3) норма перекладацького мовлення; 4) прагматична норма перекладу [5, с. 335–336].

Все це здебільшого стосується перекладу традиційного. Щодо машинного перекладу, то при оцінці якості кінцевого продукту на перший план виходить його прийнятність для користувача [1, с. 214]. Традиційно під цим розуміється продукт, прийнятний за якістю з точки зору певного інформаційного завдання. Таким чином, рівень якості має визначатися залежно від прагматичних цілей, які висуваються до системи МП при конкретному завданні інформаційного обслуговування. Допоміжними характеристиками при цьому є економічна ефективність СМП, швидкість роботи, якість програмного забезпечення та зручність інтерфейсу [2, с. 15]. Більшість текстів, які перекладаються за допомогою СМП – це тексти інформативного складу. Домінантною при перекладі цих текстів є функція передачі певних фактичних відомостей, тому визначення пріоритетного аспекту перекладацької норми для машинного перекладу на сучасному стані його розвитку є більш прозорим, ніж для перекладу традиційного. На думку Ю. Марчука, повне збереження граматичної правильності там, де є надлишковість мовного вираження, робить деякі види граматичного оформлення зайвими, їх взагалі не доцільно вводити у число обов'язкових вимог до СМП [3, с. 172]. При цьому припускається, що певна кількість помилок не викривлює змісту тексту та характеризує якість машинного перекладу (МП).

Оцінюючи переклад ми так чи інакше оцінюємо також того, хто цей переклад виконав. При оцінці перекладу, виконаного людиною, ми можемо зробити висновок про її майстерність, досвід, професіоналізм, інколи про її освіту – філологічну чи технічну, про вміння використовувати екстралінгвістичну інформацію. При оцінці ж якості машинного перекладу – про ступінь довершеності лінгвістичного та математичного забезпечення системи – про словники та алгоритми. Урахування цього фактору є дуже важливим для покращення ефективності СМП. Передбачити конкретні помилки перекладачів не можна, бо вони мають суб'єктивний характер на відміну від помилок МП, де аналіз помилок у декількох текстах дає можливість визначення типових помилок, які робить система в принципі. І тому протиставлення непрогнозованих помилок перекладача прогнозованим помилкам МП має знайти відображення і в оцінці якості машинного перекладу [8, с. 119].

Розуміння того факту, що при оцінці якості перекладу критику чи редактору потрібно враховувати величезну кількість різномірних факторів, прагнення зробити цей процес якомога об'єктивнішим, спонукали теоретиків та практиків перекладу до створення процедури вимірювання якості. “Єдиною надійною перевіркою якості перекладу залишається аналіз того, як реагують на нього особи, що володіють лише тією мовою, якою зроблено переклад” [7, с. 12]. “Якість перекладу є обернено пропорційною об'єму внесеного правлення” [10, с.111]. “Поняття ефективності роботи програмного продукту (СМП) спирається на дві основні складові: технічна ефективність (effectiveness), яка відбиває корисний результат роботи продукту та

економічна ефективність (efficiency), яка характеризує витрату обчислювальних ресурсів” [4, с. 17].

Отже визначення якості, шляхи її вимірювання не мають єдиної визначеної думки, незважаючи на загальну потребу до визначення об'єктивних критеріїв її оцінки, на потребу теорії та практики перекладу взагалі. Стосовно ж традиційного перекладу, проблема оцінки якості є зокрема однією зі сторін якості та ефективності людської діяльності як такої. Щодо машинного перекладу, то дослідження у цій галузі необхідні для можливості зіставлення між собою різних СМП, для констатації факту покращення роботи певної системи та для прогнозування і визначення перспективності подальшої роботи у цій галузі.

Як свідчить аналіз теоретичних робіт з перекладу, критерії, що їх покладено до основи критичної оцінки якості перекладу, досить складні та різноманітні. При цьому вони поділяються на дві основні групи: лінгвістичні та прагматичні (або функціональні).

Традиційно оцінка якості перекладу являла собою процес порівняння тексту оригіналу та перекладу. Результатом цього порівняння була констатація ступеня адекватності: адекватний, вільний переклад, нормативний/ ненормативний, підрядник. Особливо складною є розробка об'єктивних критеріїв оцінки якості художнього перекладу, де критик має оцінювати як художньо – літературні якості тексту перекладу, так і ступінь його відповідності тексту оригіналу. Обидва ці підходи, в ідеалі, мають доповнювати один одного та застосовуватись одночасно, але через складність порівняльного аналізу така взаємодія, як правило, не завжди має місце. Застосування цього методу для оцінки якості машинного перекладу загалом не зовсім прийнятне, оскільки оцінюючи таким чином текст редактор виконує обсяг робіт, який перевищує інколи роботу над перекладом. Стосовно до МП пропонується порівняння текстів по лінгвістичним рівням (кількість правильно/ неправильно перекладених слів, синтаксичних структур, стилістичних фігур). При цьому припускається, що певна кількість помилок, яка допускається на кожному лінгвістичному рівні, не викривлює сенсу тексту і характеризує якість МП [8, с. 114].

Інший метод оцінки якості перекладу з визначенням ступеню сприйнятливості для споживача характеризує телеологічну функцію перекладу, тобто переклад можна вважати якісним, якщо він задовольняє своїй цільовій спрямованості. Переклад є різновидом практичної діяльності і як в будь-якій діяльності її успіх визначається досягненням встановленої мети. Чим повніше продукт задовольняє вимогам кінцевого користувача, тим вищою є якість цього продукту. Цей спосіб є дуже характерним для машинного перекладу, при оцінці якого на перше місце виходить сприйнятливості перекладу для користувача і де менші вимоги до інших характеристик якості, але і для перекладу традиційного ознаки прагматичності також досить суттєві.

Як спосіб встановлення адекватності перекладеного тексту пропонували також метод “зворотного перекладу”, а також порівняння з “еталонним перекладом”. Але через відсутність загально визнаного еталону значущість цього методу не може бути високою, а широка синонімічна варіативність мови виключає однозначну взаємооборотність перекладу та оригіналу. Еталоном для оцінки якості МП можуть виступати системи перекладацької пам'яті (translation memory tools), які набувають останнім часом все більшої популярності.

Дуже популярним способом оцінки якості перекладу як традиційного так і машинного є метод тестування користувачів, або “експертні оцінки”. Цей метод отримав широке експериментальне розповсюдження в практиці машинного перекладу. Він дозволяє встановити значну кількість факторів, які крім визначення власне якості перекладу дають розробникам СМП інформацію про недоліки інфраструктури МП, типові помилки та можливості покращення алгоритму. У той же час “експертні оцінки” надають, за звичаєм, лише досить загальну та не достатньо довідну інформацію. На їх основі важко визначити сильні та слабкі місця перекладу, оцінити вагу окремих помилок. Суттєвим може бути також те, що кожен з експертів ґрунтує свої судження на власних, часто неусвідомлених критеріях і це може ускладнити процедуру оцінки, коли погляди експертів не співпадають.

У практичному плані емпірична оцінка конкретних перекладів базується частіше за все на знаходженні та класифікації помилок перекладу. В основному, виявляються помилки стилістичного характеру, норми та узусу мови перекладу, помилки передачі змісту оригіналу, оскільки вони можуть бути достатньо чітко визначені при зіставленні змісту оригіналу та перекладу. Але сам по собі перелік помилок не достатній для визначення оцінки, бо різні оцінки не однаково впливають на якість перекладу, тобто мають різну оціночну “вагу”. Тому виникає необхідність класифікації помилок, визначення різних типів помилок, що впливають на загальну оцінку перекладу. На практиці спосіб підрахунку кількості помилок у фразі (до 20 слів) проілюстрований наступним чином (машинний переклад): “добре” – не більш двох лексичних або однієї граматичної; “задовільно” – не більш трьох лексичних, або дві лексичні + одна граматична; “незадовільно” – більш трьох лексичних, або дві граматичних помилки. Після визначення якості перекладу всіх фраз, по середньому арифметичному встановлюється категорія якості перекладу всього тексту [3, с. 174].

Дуже цікаві і надійні у теоретичному відношенні є трансформаційний та денотатний способи. При першому здійснюється трансформація речень перекладу та оригіналу у базисні (ядерні) – глибинно-синтетичні, або глибинно-семантичні. Далі встановлюється ступінь розбіжності між ними та визначається допустимий поріг. Східну структуру має і денотатний спосіб порівняння текстів оригіналу та перекладу. Сутність його полягає у побудові денотатної структури кожного з текстів, елементами якої є поняття та відношення між ними. Але через відсутність повного опису мовних явищ на практиці вказані методи поки що не застосовуються ні при машинному, ні при традиційному перекладі.

Лише для оцінки якості МП використовується внутрішньосистемний метод. При цьому сама СМП оцінює результати кожного етапу. Найпростішим варіантом самооцінки такого типу є принцип, коли наступний етап системи приймає або не приймає взагалі результати попереднього. Цей принцип довгий час був характерний для СМП другого покоління. В загальних рисах його можна описати наступним чином:

при побудові дерева речення воно потрапляє на синтез і якщо на якійсь одній ділянці виникають суперечливості, система відбракує всю фразу. Пізніше замість цього способу почали використовувати метод евристик чи метод виходу на більш простий рівень, тобто переклад лише окремих словосполучень, підрядник тощо [1, с. 214]. Цілком зрозуміло, що такий метод оцінки якості не можна вважати сприйнятливим, тому що варіант, який видає машина об'єктивно не можна назвати якісним, навіть якщо машина переклала текст, зміст якого досить зрозумілий.

Досить новим підходом при оцінці якості МП є спроба оцінювати якість програмного забезпечення та лінгвістичної характеристики [2, с. 13]. Автори цього методу виходять з того, що велике значення для користувачів СМП мають крім власне якості перекладу різні допоміжні характеристики, як от: якість програмного забезпечення, зручність інтерфейсу, кількість словників, цінова ефективність. Можна зауважити однак, що навіть за умови ідеальних допоміжних функцій та сприйнятливої ціни на продукт МП, якість перекладеного тексту безумовно є пріоритетною і основною в оцінці системи взагалі.

Ще одним критерієм оцінки якості перекладу є “читабельність” тексту – доступність та сприйнятливості тексту перекладу для його читачів. Для встановлення “читабельності” пропонується використовувати метод заповнення пропущених слів. Сутність експерименту полягає в тому, що з тексту перекладу усувається певна кількість окремих слів. Потім респонденти мають поновити пропущені слова. Ступінь легкості та правильності заповнення пропущених слів дає змогу оцінити доступність тексту для розуміння читачем. Але на “читабельність” тексту може також впливати такий фактор, як бажання перекладача більш точно відобразити зміст оригіналу, до того ж не можна довести те, що “читабельність” оригіналу та перекладу має бути однаковою.

Як спробу об'єктивувати оцінку якості людського перекладу можна також визначити метод анкетування. При цьому різні групи інформантів дають відповіді на запитання про враження, що його справив на них переклад, про порівняння декількох перекладів тощо. Разом з тим, вивести загальну оціночну інтерпретацію оціночних відповідей не завжди просто. Знову постає питання суб'єктивного впливу, а також розбіжності особистісних характеристик інформантів, таких як професія, рік, знайомство з текстом оригіналу і т. ін. Ті ж самі причини обумовлюють практичну відсутність використання цих методів також і для оцінки якості перекладу машинного. На жаль і тут ми не володіємо достатньо об'єктивним методом оцінки.

На закінчення розглянемо метод статистико-економічного порівняння перекладу традиційного та машинного. Характеристики, які мають порівнюватись при їх порівняльному аналізі – це, насамперед, економічні показники: вартість, швидкість перекладу, сприйнятливості для користувачів. Але всі ці показники, за якими МП є безперечно більш вигідним ніж традиційний, спотикаються коли мова заходить про якість перекладу, характеристики, розгляду оцінки якої ми присвятили цю статтю.

Розгляд різних методів оцінки якості перекладу показує, що у розпорядженні критика є певний арсенал способів для об'єктивного зіставлення оригінала та перекладу. Але при всьому різноманітті цих методів, результати оцінки мають все ж недостатню ступінь об'єктивності та несуть в собі часом інтуїтивно-суб'єктивний характер. Можливо, що на наявність суб'єктивних елементів в оцінці перекладу впливає сама суб'єктивно-об'єктивна природа перекладацької діяльності, окремого вивченню якої має бути приділено, напевно, більше уваги.

Неминучість присутності суб'єктивного елементу у оцінці перекладу не означає неможливості або не потрібності якісної оцінки перекладу взагалі. Важливо лише, щоб суб'єктивне в цій оцінці було обмеженим та спиралось на дані об'єктивного аналізу.

5) *Висновки.* Отже, можемо зробити висновок, що, незважаючи на достатньо велику кількість робіт, присвячених оцінці якості у теорії перекладу, можемо констатувати той факт, що вони мало сприяли розробці загальних критеріїв, які б мали спільний характер та задовольняли як користувачів, так і виконавців перекладів. Розроблення єдиних критеріїв якості перекладу традиційного та машинного відбуватиметься надалі, скоріше за все, окремими шляхами. Оцінка перекладів текстів художньої літератури проходитиме, напевно, традиційним шляхом, з урахуванням у кожному перекладі своїх специфічних факторів, вже наведених нами у цій статті. Щодо оцінки перекладів, виконаних СМП, то тут на перший план виходять прагматичні цілі, які висуваються перед перекладачем у кожному певному завданні інформаційного обслуговування та виконання яких і буде розцінюватись як якість перекладу.

Джерела та література

1. Бакулов А.Д., Леонтьева Н.Н. Теоретические аспекты машинного перевода. В кн.: Искусственный интеллект. В 3 кн. Кн.1. Системы общения и экспертные системы: Справочник / Под ред. Э.В. Попова. – М.: Радио и связь, 1990. – С. 201–216.
2. Винокуров А.А., Чуканов В.О. Новый метод оценки машинного перевода // Информационные технологии и системы. Hardware Software Security. Тенденции и перспективы. – Сборник статей. – М., Международная академия стандартизации, 1997. – 137 с.
3. Марчук Ю.Н. Проблемы машинного перевода. – Издательство «Наука», 1983. – 233 с.
4. Коваль С.А., Каткова О.Ф. Системы переводческой памяти и оценка их эффективности // НТИ, сер.2. Информ. процессы и системы. – 2002. – №3. – С. 17–26.

5. Комисаров В.Н. Проблемы оценки качества научно-технического перевода. В кн.: Функциональные стили и преподавание иностранных языков. – М.: Наука, 1982. – 358 с.
6. Кумарова М.Г. Основы предоценочного анализа художественного перевода: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. – М., 1994. – 204 с.
7. Найда Ю. А. Наука перевода // Вопросы языкознания. – М., 1970. – №4. – С. 76–79.
8. Рябцева Н.К. Информационные процессы и машинный перевод. – М., «Наука», 1986. – 168 с.
9. Стандарт Асоціації перекладачів України. Послуги з письмового та усного перекладу. Загальні правила і вимоги до надання послуг. – К. – 2000. – 13 с.
10. Суханова М.С. Кто лучше переводит. // Мир ПК. – 1997. – №1. – С.111-113.
11. Тороп П. Тотальный перевод. – Тарту: Тартуский гос. ун-т, 1995. – 220 с.
12. Bewertung der Übersetzungsqualität – ein amerikanischer Ansatz. // www.transline.de/technische-Uebersetzungen/Wissenswertes/normung_uebersetzungen.php#Uebersetzung-Qualitaet
13. Wolfgang Sturz. DIN 2345 und die Auswirkungen auf die Übersetzungsbranche // www.doculine.com/news/1998/12_98/DIN2345.htm

Абдураманова Л.Ш.

ПОНЯТИЕ «ПОЛЕ» В ЛИНГВИСТИКЕ И ПУТИ ЕГО ИССЛЕДОВАНИЯ В XX ВЕКЕ

Цель исследования дать определение понятия «поле». В задачи входит: рассмотрение теории «семантического поля» Й. Трира, различий между понятиями «смысловое поле» и «языковое поле», а также, что такое «понятийное поле» и какую интерпретацию в настоящее время получил термин «ассоциативное поле».

Литература, посвященная так называемому «полевому» подходу в лингвистике, неуклонно растет, и в настоящее время существуют тысячи статей, авторы которых претендуют на то, что их подход является полевым подходом. Системный подход к языку – одна из характерных черт лингвистических исследований XX века. Положение о том, что язык представляет собой систему, было сформулировано Фердинандом де Соссюром [5] в его «Курсе общей лингвистики», опубликованном в 1913 г. Системный подход к явлениям языка дает возможность их более глубокого познания. Лексическая система, представляющая собой словарный состав языка, в истории науки достаточно хорошо изучена. Что же касается изучения лексики по «семантическим» или «понятийным» полям, то оно начинается в 20 – 30-е годы XX века. В это время возрождается учение В.Гумбольдта [3] о «внутренней форме языка», которое вызывает у ученых дискуссию по проблеме «внутреннего содержания» языка как основного предмета лингвистического исследования.

Несмотря на обилие определений «поле», понять, какое содержание тот или иной автор вкладывает в этот термин, можно лишь эмпирически. Наиболее распространенными словосочетаниями с компонентом «поле» в лингвистике являются: *Bedeutungsfeld*, *Begriffsfeld*, *Wortfeld*, *Felddforschung*, *paradigmatisches Feld*, *grammatisches Feld*, *Modalfeld*, *champ onomasiologique*, *conceptual fields*, *field of pleasurable emotions*, функционально-семантические поля, морфемные поля, фонемные поля, семантические поля, грамматико-лексические поля, микро- и макрополя, поле множественности, компаративное поле, поле одушевленности, поле утверждения, микрополе будущего, поле фауны, поле лица (антропонимическое поле), поле места, поле действия, поле состояния и т.д.

При всем разнообразии материала, интерпретируемого как поле и, несмотря на некоторые нюансы в толковании этого понятия отдельными авторами, представляется возможным выделить несколько направлений в полевом подходе и указать некоторых исследователей, чьи взгляды пользуются наибольшей популярностью.

Следует различать два преобладающих направления, противоположных по предмету, методу и результатам исследования:

а) направление *Begriffsfeldforschung* (Л. Вейсгейбер, Й. Трир), исследующее понятийное содержание языка по «концептуальным полям» для того, чтобы по данным языка воспроизвести своеобразие «духовного мира» и выявить особенности «национального характера» носителей языка. Следует отметить, что они были одними из первых исследователей, кто начал говорить о так называемой «картине мира», на которую они смотрели сквозь призму языка.

б) направление *Wortfeldforschung* (Г. Ипсен, В. Порциг, А. Йоллес, К. Ройнинг, А. Рудскогер, Г. Мюллер и др.) изучает словарный состав языка по различным лексико-семантическим группам, синонимическим рядам, в целях выявления особенностей того или другого языка.

Теория «семантического поля» Й. Трира, основанная на имманентно действующем законе членимости языка, предопределенном «внутренней формой» последнего, является, безусловно, первой попыткой структурального анализа смысловой стороны языка, его понятийного содержания. Однако, часто критикуемое положение Й. Трира [16, с. 8] о том, что значение слова определяется его окружением, при чисто лингвистическом подходе может быть поддержано как будто бы убедительными фактами, которыми оперируют сам Й. Трир и сторонники такого взгляда. Но с гносеологической точки зрения подобное положение оказывается недоказуемым, и ссылка на авторитет Ф. де Соссюра остается только ссылкой, свидетельствующей об идентичности взглядов данных авторов и Ф. де Соссюра, а не аргументом в пользу правомерности такого взгляда. Абстрактно построенная и очень упрощенная схема отношений двух планов: содержания – «понятийных полей» (*Begriffsfelder*) и выражения – «полей словесных знаков» (*Wortzeichenfelder*) пришла в неразрешимое противоречие с лексическими фактами языка при первом же применении к анализу. Сам Й. Трир, убедившись в бесплодности подобных исследований, отказывается от не-